

ב"ה

פרשת שמות

הבה נתחכמה לו

שמות א.י.

בלעם איוב ויתרו

איתא בגמרא במסכת סוטה¹: "שלשה היו באותה עצה (דנתחכמה לו), בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיעץ, נהרג. איוב ששתק, נידון ביסורין. יתרו שברח, זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית שנאמר כו".

... צריך להבין בנוגע לשלושת השיטות של יועצי פרעה - בלעם שיעץ כרצונו של פרעה, איוב ששתק, ויתרו שברח, ... שיש להקשות על כל אחד מהם, כדלקמן².

"בלעם שיעץ, נהרג":

כיון שבלעם היה יועץ של פרעה מלך מצרים, הרי מובן, שכאשר פרעה מתייעץ עמו, הנה על פי צדק ויושר, צריך ליעץ לו עצה שהיא לטובת מצרים. ואף שזהו היפך טובתם של ישראל - הרי אין זה התפקיד שלו; פרעה לא מתייעץ עמו בנוגע לטובת בני ישראל, אלא אדרבה: "הבה נתחכמה לו פן ירבה גו' ועלה מן הארץ"³ ולכן צריך בלעם ליעץ לו עצה שהיא לטובת מצרים. וכיון שממלא את תפקידו בתור יועץ של מלך מצרים - אינו מובן: מדוע מגיע לו עונש, ועונש גדול ביותר?!

ולכאורה - אדרבה: מגיע לו "מדליה" על מילוי תפקידו ליתן עצה טובה למצרים, מבלי להתיירא מבני ישראל, והיינו, שאף שלהיותו נביא, כמו שכתוב⁴ "יודע דעת עליון מחזה שד-י יחזה" (ועד שאמרו בספרי⁵ שרק "בישראל" לא קם נביא כמשה, אבל באומות העולם קם ומנהו בלעם), ידע שלא כדאי להתעסק עם בני אברהם יצחק ויעקב... אף על פי כן, לא התיירא, ומילא תפקידו בתור יועץ של פרעה ליתן עצה טובה למצרים.

ואף על פי כן אומרים שלא זו בלבד שלא היה צריך לעשות כן, אלא עוד זאת, שבגלל זה מגיע לו עונש דהיפך החיים

¹ יא, א (ובפרש"י). וש"נ.

² כ"ק אדמו"ר שליט"א חזר ואמר שזוהי "פורים תורה", ובמילא אין מקום "זיך טשעפען" על חסרון זה או אחר, כיון שעל "פורים תורה" לא שואלים קושיא!...

³ שם א, יו"ד.

⁴ בלק כד, טז.

⁵ ברכה לד, י.

- אף שלכאורה הרי זה היפך תורת אמת ותורת היושר!?

ועל דרך זה בנוגע ל"איוב ששתק, נידון ביסורין":

מדוע מגיע לאיוב עונש רחמנא ליצלן על שתיקתו בגלל היותו "הירא ורך הלבב" - בה בשעה שלא אמר דבר נגד בני ישראל (כמו בלעם), כיון שלא רצה לפגוע בהם!?

ולאידך גיסא, אם יש טענה על איוב - צריכה להיות טענה גדולה יותר: כיון ש"שלושה היו באותה עצה", הרי בדרך הטבע מסתבר לומר שפרעה היה מתנהג על פי דעת הרוב, כך, שאם איוב היה אומר כמו יתרו, אזי היתה ההכרעה לטוב, והיתה מתבטלת הגזירה; ובגלל ששתק, הרי שתי הדעות (של בלעם ושל יתרו) שקולים, ונשאר הדבר תלוי ברצון פרעה.

ואם כן, הטענה לאיוב צריכה להיות (לא על ששתק, אלא) על שלא אמר טוב על ישראל, או על שלא ביטל את הגזירה. ומשמעות הלשון "איוב ששתק" היא, שהטענה אינה על זה שלא אמר טוב על ישראל, או על שלא ביטל את הגזירה, אלא על השתיקה כשלעצמה, אף שלכאורה הרי זה שלא בערך לגבי מה שלא אמר טוב!?

והביאור בזה⁶:

הטענה נגד בלעם שבגללה נענש היא - שלא חשב על הטובה האמיתית (לא של בני ישראל, אלא) של מצרים, היינו, שטובת מצרים דורשת שלא לפגוע בבני ישראל, כיון ש"כל⁷ הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו!"...

כלומר: הטענה על בלעם היא לא על הפגיעה בבני ישראל, שכן, אילו הפגיעה בבני ישראל היתה לטובת מצרים, היה בלעם יכול לטעון, שבתור יועץ של פרעה מלך מצרים, צריך ליעץ לו עצה שהיא לטובת מצרים; הטענה לבלעם היא - שיעץ לפרעה עצה שהיא היפך טובת מצרים!

אילו היה בלעם בשר ודם פשוט - אזי אינו חייב לדעת יותר מפרעה; אבל כיון שבלעם היה "יודע דעת עליון", היה צריך לומר לפרעה בגלוי: הן אמת שעל פי שכל יש מקום לחשש "פן ירבה גו' ועלה מן הארץ"⁸, אבל אף על פי כן, ברור הדבר שאין לפגוע בבני ישראל, כיון ש"כל הנוגע בהם כנוגע בכַּבְּת עינו" (ואף ש"כבר נשבע שלא יביא מבול לעולם", הרי "על אומה אחת הוא מביא וכו'"⁹).

וכיון שזוהי טובתה של מצרים - הנה בתור יועץ של פרעה, היה בלעם צריך לומר לו את האמת לאמיתתה, אף על פי שיודע שזהו היפך מה שפרעה רוצה לשמוע, ועד שבגלל זה יצטרך לברוח, כיון שמי שאומר היפך דעת המלך אזי "אחת דתו גו'".

⁶ כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שהקושיא על יתרו יבאר לאח"ז (ראה לקמן).

⁷ על פי זכרי' ב, יב.

⁸ שם א, יז"ד.

⁹ סוטה שם. הובא בפרש"י עה"פ.

וזהו הטענה לבלעם - שהתיירא כל כך מפרעה עד שלא היה יכול לחשוב כפי שהאמת היא לאמיתתה, ובמקום זה העדיף לשאת חן בעיני פרעה, על ידי זה שיאמר לו מה שהוא רוצה לשמוע, בחשבו שזוהי טובת מצרים, בה בשעה שזהו היזק למצרים, והיזק לפרעה וחילו.

ועל דרך זה בנוגע לאיוב:

כאשר מישהו אומר טוב או רע - הרי הוא נוקט עמדה לטובת צד אחד, בניגוד לצד השני. ובוהו רואים שהוא אדם שיש לו תוקף ונאמנות למילוי תפקידו בתור יועץ, שמביע חוות דעתו, גם אם היא בניגוד לצד מסויים.

אבל ישנו מי שרוצה שכולם יהיו מרוצים ממנו, אך כיון שזהו דבר בלתי אפשרי, שהרי צד אחד אומר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"¹⁰, וצד אחד אומר "כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו", ואי אפשר לצאת ידי שניהם ולשאת חן בעיני שניהם - לכן מעדיף לשתוק, כדי שמחר בבוקר יוכל לבוא בשקט לכל אחד מהצדדים ולומר לו: לא אמרתי דבר נגדך, ואשר לכן, עליך להתנהג אתי כמו עם ידיד טוב!... הוא מעדיף שיכתב במסכת סוטה ש"איוב שתק", כך, שבלעם לא יוכל לבוא אליו בטענות, שהרי לא אמר דבר נגדו; וגם משה רבינו, להבדיל, לא יוכל לבוא אליו בטענות, כיון שלא אמר דבר נגדו!...

ובכן: הטענה על איוב שלא יעץ לטובתם של ישראל (שאז לא תהיה הגזירה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", או אפילו אם תהיה הגזירה, יוכל על כל פנים לטעון שידו לא היתה בגזירה זו) היא אמנם טענה חזקה, אבל יש טענה גדולה יותר על איוב - על זה "ששתק": מה אתה שותק?!... הרי בהשגחה פרטית מינו אותך ליועץ, ואם כן, צריך להיות לך התוקף לומר את דעתך! ואם אין לך תוקף - תתפטר; לך הביתה!...

ועל זה אומרת תורת אמת שהעובדה שאיוב שתק חמורה יותר מזה שלא השתדל לבטל את הגזירה, ובמדה מסויימת הרי זה חמור יותר ממי ששכלו עקום ולכן סבור שצריך לגזור גזירה זו.

הכל יותר טוב, ובלבד שלא להראות שהסדר הוא לא להסתכסך עם אף אחד, בה בשעה שיודע בעצמו שהגזירה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" היא היפך טובת בני ישראל וגם היפך טובת מצרים, ואף על פי כן יושב ושותק, למרות היותו יועץ במלכות - מהשלשה שהיו בעצה (או אפילו אם יושב מבחוץ, אבל יש לו אפשרות שיהיה קולו נשמע), ובמקום זה, מתפאר בכך שהגמרא אומרת ש"איוב שתק", ובמילא יכול לטעון שהן בלעם והן להבדיל משה רבינו הם לצדו!...

אבל לאמיתו של דבר, אומרת הגמרא שזה גרוע יותר מהטענה שלא אמר שיש לבטל את הגזירה.

ועתה נבוא לבאר דבר פלא בנוגע להנהגת יתרו:

¹⁰ שמות א, כב.

לפי הסדר בדברי הגמרא - היה יתרו השלישי, לאחרי "בלעם שיעץ" ו"איוב ששתק". ואם כן, כבר הבין שלא יוכל להכריע את הכף, ולכל היותר יהיו כאן שתי דעות שקולות (דעת יתרו נגד דעת בלעם), ובנוגע לפרעה הרי הוא יודע מהי דעתו... והראיה, שמיד לאחרי שהביע את דעתו הוצרך לברוח!...

ואם כן, הנהגתו שאמר שאינו מסכים עם הגזירה ומיד ברח, היא לכאורה היפך השכל:

כיון שבלאו הכי אינו יכול לבטל את הגזירה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" - הרי גם אם אינו מסכים עם בלעם, עדיף לשתוק, כך, שיוכל להשאר "יועץ" אצל פרעה מלך מצרים, ועל ידי זה יוכל לעזור לבני ישראל בשאר הענינים, שהרי "פרעה לא גזר אלא על הזכרים"¹¹, אבל עדיין אמר "וכל הבת תחיון", ובמילא, כשימשיך למלא תפקידו בתור יועץ של פרעה, יוכל להבטיח ש"כל הבת תחיון" יהיה על פי רוח היהדות, בנוגע לכשרות וחינוך וכו'; מה שאין כן באמרו שאינו מסכים עם הגזירה, שאז הוצרך לברוח, ולהשאיר את בני ישראל "הפקר" ביד פרעה - הרי זה היפך טובתם של ישראל!?!...

אלא מאי, איך אפשר על פי תורה להסכים עם דברי הגוי "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" - הרי בליט ברירה צריך לוותר על "כל הבן" כדי להציל את "כל הבת", ולהציל את ההורים, להבטיח שלא תהיה להם עבודת פרך, ועל דרך זה בנוגע לכל שאר הענינים מתחילה ועד סוף. ואם כן, כשיתרו ראה שבלאו הכי לא יוכל לבטל את הגזירה - היה צריך ללכת ולעיין ב"קיצור שולחן ערוך", ולהשתמש קצת בשכלו ולערוך חשבון:

יש לו תפקיד חשוב אצל פרעה, ה"מושל בכיפה", שהוא אחד משלשה שבהם בחר פרעה בתור יועצים שלו, ובמילא מובן עד כמה פרעה מעריך אותו. וכיון שכן, הרי אין מקום להביע דעה שתשאר דעת המיעוט ולא תתקבל אצל פרעה, ואז יצטרך לברוח ולישב במדין, ואילו במצרים ישארו רק פרעה ובלעם (שהרי איוב יושב ושותק); הנהגה כזו פירושה להפקיר את כל בני ישראל שנמצאים במצרים!

אלא מאי, אתה רוצה להראות שהנך יהודי שמתנהג על פי תורה, ואינך יכול לומר דבר שאינו על פי תורה - וכי בשביל הכבוד שלך, להראות שאתה "קנאי" כביכול, כדאי להעמיד בסכנה את החינוך של כל בנות ישראל במצרים, את הכשרות של כל היהודים שבמצרים, וביטול עבודת פרך של כל היהודים שבמצרים!?!...

מוטב שבמשך חמש דקות תאמר דבר הפכי - שאין בזה נפקא מינא למעשה בפועל, שהרי בלאו הכי הרוב הוא נגדך - ובלבד שפרעה יהיה מרוצה ממך, ואז תוכל להשאר במצרים ולהמשיך להיות אחד היועצים של פרעה, כך שתוכל לעבוד "מבפנים", לדאוג ולסייע לבני ישראל שנשארים לחיות במצרים בכל המצטרך להם.

אמנם, למרות שזוהי קושיא עמוקה - לא מוצאת הגמרא צורך לתרץ קושיא זו!

יתרו לא היה צריך כלל להתיישב בדעתו; הוא ידע דבר ברור איך צריך להיות, ולא היה לו ספק שדעתו תהיה דעת המיעוט, ויצטרך לברוח (כפי שאכן היה בפועל); ואף על פי כן, כאשר פרעה שואל - הנה להיותו אדם ישר [אמנם גוי, אבל אדם ישר (אף שהיה זה קודם מתן תורה)], צריך לומר את האמת ללא שום חשבונות; כאשר מתחילים לעשות חשבונות שכדאי לוותר על "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" בשביל "כל הבת תחיון" - אומר יתרו שזהו דבר שאינו שייך אליו, בתור אדם ישר!...

בהיותו אדם ישר, ידע, שבתור "יועץ" הוא נושא באחריות; אין לו אפשרות לשתוק, וגם אין מקום לערוך חשבונות - "לא תהא יושב ושוקל במצוותיה של תורה"¹². "מאי חזית דדמא כו"¹³ - דם ה"בנים" באופן כך, ודם ה"בנות" באופן כך?! כולם יהודים! אלא מאי, טוענים אליך שבלאו הכי לא תוכל להציל כו' - מי אתה לערוך חשבונות?!...

...ובכן: בנוגע לשלש שיטות הנזכרים לעיל, שיכולים להיות אצל בני ישראל גופא - מאירה התורה ("אורה זו תורה, שנאמר¹⁴ כי נר מצוה ותורה אור"¹⁵) את הדרך, שהדרך היחידה הקשורה עם סנהדרין (שישבו בלשכת הגזית), וקשורה עם טובה לו ולבניו על סוף כל הדורות, היא - לומר כפי הוראת התורה, ללא חשבונות אם זוהי דעת הרוב או דעת המיעוט, וללא חשבונות אם זוהי טובה לפלוני או לכלל ישראל (כאמור לעיל - טובה לכל בנות ישראל, על ידי זה שישכים לגזירה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו").

וכאשר מתנהגים באופן כזה, אזי נעשים שני הענינים: סוף כל סוף מתבטל פרעה וכל כת דיליה, ובני ישראל יוצאים מגלות מצרים "ביד רמה"¹⁶, ויתירה מזה" - יצאו ברכוש גדול"¹⁷.

קטע משיחת פורים, רשימת השומעים בלתי מוגה.

תו"מ ה'תשל"א הוברת חלק שישי ע'67.

¹² תנחומא עקב ב. דב"ר פ"ו, ב.

¹³ פסחים כה, ב. וש"נ.

¹⁴ משלי ו, כג.

¹⁵ מגילה טז, ב.

¹⁶ בשלח יד, ח.

¹⁷ לך לך טו, יד.

פרויקט זו נוסד בימי השבעה לזכרון ולעייני הרב גבריאל נח זוגותו רבקה הי"ד
- שלוחי כ"ק אדמו"ר במומבאי, אינדיא

נדפס ומופץ ע"י הרה"ת ר' שלמה לרר ומשפחתו שיחיו
שלמה נחמ"ה, צביה זלאטע רייזל, שמואל, מנחם מענדל, ישראל אריה לייב, יוסף יצחק,
שניאור זלמן, חיה מושקא, אברהם דוד, אהרן, חנה